Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 316

AYOLLAR TADBIRKORLIGINING OILA FAROVONLIGI VA JAMIYAT IJTIMOIY BARQARORLIGINI TA’MINLASHDAGI O‘RNI

Shahrizoda Baxodir qizi Ergasheva*
Farg‘ona davlat universiteti talabasi
✉ ergashevashahrizoda@gmail.com

ANNOTATSIYA

Tezisda ayollar tadbirkorligining oila farovonligini oshirish, iqtisodiy mustaqillikni mustahkamlash va jamiyat ijtimoiy barqarorligini ta’minlashdagi o‘rni ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Ayollarning tadbirkorlik faoliyatiga jalb etilishi natijasida yuzaga keladigan iqtisodiy va ijtimoiy o‘zgarishlar, ularning oilaviy munosabatlar, turmush sifati va fuqarolik faolligiga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda mavjud ijtimoiy to‘siqlar, gender stereotiplari, moliyaviy imkoniyatlar va institutsional qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari o‘rganiladi. Tadqiqotda ayollar tadbirkorligining oilaviy farovonlik va ijtimoiy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlash imkoniyatlari asoslanib, ushbu yo‘nalishni rivojlantirish yuzasidan ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar

ayollar tadbirkorligi, oila farovonligi, ijtimoiy barqarorlik, iqtisodiy mustaqillik, gender tengligi, ijtimoiy faollik, oilaviy daromad, ijtimoiy kapital, tadbirkorlik madaniyati, ijtimoiy taraqqiyot.

DOI: 10.5281/zenodo.23302325

KIRISH

Zamonaviy jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida ayollarning mehnat va tadbirkorlik faoliyatidagi ishtiroki tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, oilaning moddiy farovonligini oshirish, aholi bandligini ta’minlash, kambag‘allik xavfini kamaytirish hamda jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash jarayonlarida xotin-qizlarning iqtisodiy faolligi alohida o‘rin tutadi. Ayollar tadbirkorligi iqtisodiy daromad olishga qaratilgan faoliyat bo‘lishi bilan birga, shaxsning ijtimoiy mavqeyi, mustaqil qaror qabul qilish imkoniyati va jamiyat hayotidagi ishtirokini kengaytiruvchi ijtimoiy hodisa sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Oila jamiyatning dastlabki ijtimoiy instituti bo‘lib, unda insonning iqtisodiy, axloqiy va ma’naviy ehtiyojlari shakllanadi. Oiladagi farovonlik esa faqat moddiy mablag‘larning mavjudligi bilan belgilanmaydi. Balki uning mazmunida oila a’zolarining ta’lim olish imkoniyatlari, sog‘lig‘ini saqlash, kasbiy rivojlanish, ijtimoiy himoyalanganlik va kelajakka bo‘lgan ishonchi ham mujassamdir. Shu sababli ayollar tadbirkorligini rivojlantirish masalasini oilaviy daromadning ko‘payishi bilan cheklash ushbu jarayonning keng ijtimoiy mohiyatini to‘liq ochib bermaydi. Jahon bankining ayollar tadbirkorligiga bag‘ishlangan tadqiqot materiallarida ayollar boshqaruvidagi korxonalar oila daromadlari va milliy iqtisodiyot rivojiga hissa qo‘shishi, biroq tadbirkor ayollar vaqt, bilim, moddiy resurslar va ijtimoiy imkoniyatlar bilan bog‘liq cheklovlarga duch kelishi qayd etilgan [1]. Mazkur holat ayollar tadbirkorligining rivojlanishini iqtisodiy omillar bilan bir qatorda, ijtimoiy munosabatlar va institutsional sharoitlar bilan bog‘liq holda o‘rganish zaruratini ko‘rsatadi. Yangi O‘zbekistonda ham xotin-qizlarni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb qilish, ularning kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirish va iqtisodiy tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Jumladan,

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 7-martdagi PQ-122-sonli qarori ayollar tadbirkorligini tashkil etish va rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan bo‘lib, unda moliyaviy resurslar ajratish hamda xotin-qizlarni kasb-hunar va tadbirkorlikka jalb etish choralari belgilangan [2]. Mazkur tezisning dolzarbligi ayollar tadbirkorligining oilaviy farovonlikka ta’sirini, uning jamiyatda ijtimoiy faollik va barqarorlikni ta’minlashdagi imkoniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan o‘rganish hamda mavjud muammolarni hal etishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqish zarurati bilan belgilanadi.

Ayollar tadbirkorligining ijtimoiy mohiyati, avvalo, uning shaxs va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni o‘zgartirish imkoniyatlarida namoyon bo‘ladi. Tadbirkorlik faoliyatini yo‘lga qo‘ygan ayol o‘zining iqtisodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish bilan birga, oiladagi moliyaviy qarorlarni qabul qilish, farzandlar tarbiyasi va ta’limiga mablag‘ yo‘naltirish, turmush sharoitlarini yaxshilash jarayonlarida faolroq ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bunday faoliyat ayolning oiladagi va jamiyatdagi ijtimoiy mavqeyiga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Ayollar tadbirkorligi bilan oila farovonligi o‘rtasidagi bog‘liqlikni uch asosiy yo‘nalishda tushuntirish mumkin.

Birinchidan, ayollar tadbirkorligi oilaviy daromad manbalarining kengayishiga xizmat qiladi. Oilada daromadning bir nechta manbaga tayanishi moddiy ehtiyojlarni qondirish imkoniyatlarini oshiradi va ayrim iqtisodiy xavflarga nisbatan barqarorlikni kuchaytiradi. Jumladan, kichik biznes, hunarmandchilik, xizmat ko‘rsatish, savdo va oilaviy ishlab chiqarish faoliyati orqali olingan daromad uy xo‘jaligining kundalik xarajatlari, ta’lim va sog‘liqni saqlash bilan bog‘liq ehtiyojlarini qoplashga yo‘naltirilishi mumkin.

Ikkinchidan, tadbirkorlik ayollarning iqtisodiy mustaqilligi va ijtimoiy mas’uliyatini kuchaytiradi. Moliyaviy imkoniyatlarga ega bo‘lgan ayol o‘z bilim va tajribasidan foydalanib, mustaqil tashabbuslar bilan chiqishi, kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirishi va oilaviy masalalarda faol ishtirok etishi mumkin. Bu jarayonda ayolning iqtisodiy mustaqilligi oila a’zolari o‘rtasidagi hamkorlik va o‘zaro hurmat munosabatlarini rivojlantirish uchun qo‘shimcha imkoniyat yaratadi.

Uchinchidan, ayollar tadbirkorligi farzandlarning kelajakdagi ijtimoiy imkoniyatlariga ta’sir ko‘rsatadi. Tadbirkorlik bilan shug‘ullanayotgan onaning mehnatsevarligi, tashabbuskorligi va iqtisodiy mas’uliyati farzandlar uchun amaliy hayotiy tajriba vazifasini bajarishi mumkin. Oilada mehnat, kasb-hunar va iqtisodiy mustaqillikning qadrlanishi yosh avlodda tadbirkorlik tafakkuri va mas’uliyatli iqtisodiy xulq-atvor shakllanishiga yordam beradi.

Biroq ayollar tadbirkorligining oilaviy farovonlikka ta’siri har doim bir xil bo‘lmaydi. Tadbirkorlik faoliyati moliyaviy xavflar, vaqt tanqisligi, ortiqcha mehnat yuklamasi va oilaviy majburiyatlarni muvofiqlashtirish bilan bog‘liq qiyinchiliklarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Shuning uchun tadbirkor ayollarning muvaffaqiyatini faqat ularning shaxsiy harakati bilan izohlash yetarli emas. Bunda oilaviy qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy xizmatlardan foydalanish va munosib institutsional sharoitlarning mavjudligi ham muhimdir.

Xalqaro mehnat tashkilotining 2024-yildagi tadqiqotiga ko‘ra, dunyo miqyosida 708 million ayol haq to‘lanmaydigan parvarish majburiyatlari sababli mehnat bozorida ishtirok etmagan. Mazkur ko‘rsatkich uy mehnati, bolalar tarbiyasi va yaqinlarga g‘amxo‘rlik qilish vazifalarining ayollar iqtisodiy faolligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini anglatadi [3]. Ushbu ma’lumot ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlashda moliyaviy yordam bilan bir qatorda, oiladagi mehnat va mas’uliyatning oqilona taqsimlanishiga ham e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi.

Ayollar tadbirkorligining jamiyat ijtimoiy barqarorligiga ta’siri oilaviy munosabatlar doirasidan tashqarida ham namoyon bo‘ladi. Xotin-qizlar tomonidan tashkil etilgan tadbirkorlik subyektlari yangi ish o‘rinlari yaratish, mahalliy mahsulotlar ishlab chiqarish, aholiga xizmat ko‘rsatish va hududlarning iqtisodiy faolligini oshirish imkoniyatlariga ega. Ayniqsa, qishloq hududlarida ayollarning kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikdagi ishtiroki mahalliy mehnat resurslaridan foydalanish hamda qo‘shimcha bandlik shakllarini rivojlantirishga yordam berishi mumkin. Ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan, ayollar tadbirkorligi jamiyatda ijtimoiy subyektlikning rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq. Ijtimoiy subyektlik insonning o‘z faoliyati orqali ijtimoiy munosabatlarga ta’sir ko‘rsatishi, mustaqil qarorlar qabul qilishi va jamiyat taraqqiyotida faol

ishtirok etishini anglatadi. Tadbirkor ayol bu jarayonda faqat iqtisodiy faoliyat ishtirokchisi emas, balki yangi ijtimoiy aloqalarni shakllantiruvchi, hamkorlik munosabatlarini rivojlantiruvchi va jamoatchilik hayotida tashabbus ko‘rsatuvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan ayollar tadbirkorligi ijtimoiy kapitalning shakllanishiga ham xizmat qilishi mumkin. Ijtimoiy kapital odamlar o‘rtasidagi ishonch, hamkorlik va o‘zaro yordam munosabatlari orqali yuzaga keladi. Tadbirkor ayollarning mahalliy hamkorlar, iste’molchilar, ta’lim muassasalari va moliyaviy tashkilotlar bilan aloqalari kengaygani sari ularning jamiyatdagi ijtimoiy ishtiroki ham faollashadi. Mazkur munosabatlar iqtisodiy faoliyatning davomiyligini ta’minlash bilan birga, hududlarda o‘zaro ishonch va hamjihatlikni rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. O‘zbekistonda ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu jarayonning institutsional asoslarini mustahkamlashga qaratilgan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 7-martdagi PQ-96-sonli qarorida xotin-qizlarning tadbirkorlik loyihalarini moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish nazarda tutilgan [4]. Mazkur tashabbuslar ayollarning iqtisodiy faolligini qo‘llab-quvvatlash uchun muhim imkoniyatlar yaratsa-da, ularning real samaradorligini baholashda yangi tashkil etilgan bizneslarning barqarorligi, daromadliligi va oilalar turmush sifatiga ta’sirini ham o‘rganish zarur. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 14-martdagi PQ-103-sonli qarorida xotin-qizlarni kasb-hunar va tadbirkorlikka o‘qitish, ayollar tadbirkorligini kooperatsiya asosida rivojlantirish hamda mahsulotlarni elektron savdo maydonchalari orqali sotishga ko‘maklashish vazifalari belgilangan [5]. Bu kabi choralar tadbirkorlik faoliyatini boshlash bilan birga, uni kengaytirish va bozor talablariga moslashtirish masalalariga ham e’tibor qaratilayotganini ko‘rsatadi.

Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishda mavjud ijtimoiy muammolardan yana biri an’anaviy gender stereotiplarining iqtisodiy faoliyatga ta’siridir. Ayrim ijtimoiy muhitlarda tadbirkorlik erkaklarga xos faoliyat sifatida tasavvur qilinishi yoki ayolning iqtisodiy tashabbusi faqat oilaviy majburiyatlardan keyingi ikkilamchi faoliyat sifatida baholanishi mumkin. Bunday qarashlar ayollarning o‘z salohiyatini namoyon etishiga, tadbirkorlik qarorlarini mustaqil qabul qilishiga va iqtisodiy resurslardan foydalanishiga to‘sqinlik qiladi. Mazkur muammoning yechimi oilaviy qadriyatlar va ayollar iqtisodiy faolligini bir-biriga qarama-qarshi qo‘yishda emas, balki ularning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlashdadir. Chunki oila farovonligini mustahkamlash erkak va ayolning ijtimoiy mas’uliyatini teng darajada anglash, mehnat vazifalarini oqilona taqsimlash hamda har bir oila a’zosining shaxsiy imkoniyatlarini hurmat qilishni talab etadi.

Ayollar tadbirkorligining oila farovonligi va jamiyat ijtimoiy barqarorligiga ta’sirini kuchaytirish *uchun* ***«iqtisodiy imkoniyat — oilaviy hamkorlik — ijtimoiy faollik — barqaror taraqqiyot»*** tamoyiliga asoslangan yondashuvni taklif etish mumkin. Ushbu yondashuvda iqtisodiy imkoniyat ayollarning moliyaviy resurslar, bilim va kasbiy ko‘nikmalardan foydalanishini ifodalasa, oilaviy hamkorlik tadbirkorlik faoliyatini oila a’zolarining o‘zaro qo‘llab-quvvatlashi orqali rivojlantirishni nazarda tutadi. Ijtimoiy faollik ayollarning mahalla, mehnat jamoasi va tadbirkorlik hamjamiyatidagi ishtirokini kengaytirishni anglatadi. Barqaror taraqqiyot esa mazkur jarayonlarning oilaviy farovonlik va ijtimoiy munosabatlar sifatiga uzoq muddatli ijobiy ta’sir ko‘rsatishi bilan bog‘liq.

Ushbu yondashuvni amaliyotga tatbiq etishda xotin-qizlarning tadbirkorlik savodxonligini oshirish, biznes loyihalarini ishlab chiqish bo‘yicha maslahat xizmatlarini kengaytirish, boshlang‘ich moliyalashtirish imkoniyatlarini yaxshilash va mahsulotlarni sotish bozorlariga chiqishda ko‘maklashish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, bolalarni parvarishlash xizmatlarining qulayligi va oiladagi vazifalarning muvozanatli taqsimlanishi ayollarning iqtisodiy imkoniyatlaridan foydalanish darajasiga bevosita ta’sir qiluvchi omillar sifatida e’tiborga olinishi zarur. Ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash natijadorligini baholashda faqat ajratilgan kreditlar yoki tashkil etilgan korxonalar soniga tayanish yetarli bo‘lmaydi. Tadbirkor ayollarning sof daromadlari, biznes faoliyatining davomiyligi, yaratilgan ish o‘rinlari, oila xarajatlarini qoplash imkoniyatlari va farzandlar ta’limiga yo‘naltirilayotgan mablag‘lar kabi mezonlarni ham o‘rganish lozim. Bunday yondashuv iqtisodiy dasturlarning haqiqiy ijtimoiy samaradorligini aniqlashga yordam beradi.

Ayollar tadbirkorligi oila farovonligi va jamiyat ijtimoiy barqarorligini ta’minlashda muhim iqtisodiy hamda ijtimoiy omillardan biri hisoblanadi. Uning ahamiyati faqat qo‘shimcha daromad yaratish bilan belgilanmay, xotin-qizlarning iqtisodiy mustaqilligini mustahkamlash, oilaviy munosabatlarda hamkorlikni rivojlantirish, yangi ish o‘rinlarini shakllantirish va jamiyatda ijtimoiy faollikni oshirish imkoniyatlarida ham namoyon

bo‘ladi.

Tahlillar asosida ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlashda uchta muhim jihatga e’tibor qaratish zarurligi aniqlandi. Birinchidan, ayollarning moliyaviy resurslar va kasbiy bilimlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish; ikkinchidan, tadbirkorlik faoliyatini oilaviy majburiyatlar bilan uyg‘unlashtirishga ko‘maklashuvchi ijtimoiy sharoitlarni rivojlantirish; uchinchidan, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash dasturlarining oilalar farovonligiga real ta’sirini muntazam baholab borish lozim.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekistonda ayollar tadbirkorligini rivojlantirish iqtisodiy o‘sishning qo‘shimcha manbai bo‘lish bilan bir qatorda, oila institutining ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish, gender tengligini mustahkamlash va jamiyatda barqaror taraqqiyot uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirishga xizmat qilishi mumkin. Bunda asosiy maqsad ayollarni tadbirkorlikka jalb etish ko‘rsatkichlarini oshirish bilangina cheklanmasdan, ularning iqtisodiy tashabbuslarini uzoq muddatli oilaviy va ijtimoiy farovonlik omiliga aylantirishdan iborat bo‘lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank. *Female Entrepreneurship Resource Point: Introduction and Module 1 — Why Gender Matters.* World Bank. https://www.worldbank.org/en/topic/gender/publication/female-entrepreneurship-resource-point-introduction-and-module-1-why-gender-matters

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 7-martdagi PQ-122-sonli «Xotin-qizlar tadbirkorligini tashkil etish va rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori. https://lex.uz/uz/acts/6831817

3. International Labour Organization. *The Impact of Care Responsibilities on Women’s Labour Force Participation.* Statistical Brief. Geneva: ILO, 2024. 22 p. DOI: https://doi.org/10.54394/LPTT5569

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 7-martdagi PQ-96-sonli «Xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori. https://lex.uz/uz/acts/7422418

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 14-martdagi PQ-103-sonli «Oila va xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-